

Taal

De spraak is een zaak die de Amsterdamse kring rond de 'taelmeester' Van den Enden intensief bezig hield en waaromtrent men een originele theorie ontwikkelde. In tegenstelling tot de toen en nu ook heersende opvatting dat taal een uitdrukkingmiddel is voor de mededeling van gedachten, ziet men het woord als een fysisch proces, een beweging van de materie, die in de toehoorder of de lezer zekere veranderingen tot stand brengt en wegens de daarop volgende associaties, die in zelfervaring onvolledig gevat worden, leidt tot gissingen omtrent de spreker of schrijver. Anders gezegd, de ontvanger van geluiden en de waarnemer van figuren op papier ondergaat bepaalde invloeden, die afhankelijk van zijn lichamelijke conditionering en de graad van gewenning aan een conventioneel tekensysteem, in zijn hersenpan deze of die connectie activeren; de bewustwording van het aldus opgeroepen beeld is alles wat hij dan kent. Die

kennis hoeft helemaal niet samen te vallen met de voorstellingen die een spreker koesterde toen hij trillingen in de lucht tot stand bracht of die een schrijver genoot bij het tekenen van figuren op papier.

In 1662 blijkt Pieter Balling, een doopsgezinde collegiant, onder invloed van Van den Enden en Spinoza een eminent essay over talige communicatie te kunnen schrijven onder de titel *Het licht op den kandelaar*. Woorden zijn volgens hem geenszins eenduidige kennisoverdragers. "Dewyle wy ondervinden, dat het hier mede heel anders gelegen zy, en dat twee menschen, de zelfde woorden en redenen sprekende of schrivende, nochtans verscheiden, ja ook wel tegen een stridende gedachten kunnen hebben, zoo wort daar uyt klaarlijk de onvermogenheit, om door woorden en redenen dit bequamelijk te kunnen doen, afgenomen." De aandoeningen van onze zintuigen blijven per definitie de volstrekt ambivalente en veranderlijke onderbouw van de daardoor geïnitieerde verschijnselen op het bewustzijnsscherm. Alleen de goed geprogrammeerde ontvanger, degene die in het licht der rede vertoeft (vandaar de titel van het opstel) kan er iets van maken dat steekhoudend is. Naast het uiterlijke oor beschikt hij over "het innerlijcke oor, door 't welcke alleen, en door geen ander de stemme Ghodts, dat is de waerheit, gehoord kan worden." Voor zo iemand worden gehoorde of gelezen woorden "medegetuigen" of bevestigingen van de kennis waarover hij reeds beschikt.

De geleerde dr Lodewijk Meyer werkt dit thema nog veel verder uit in zijn boek *De Philosophie d'Uytlegghster der H. Schrifture; een wonderspeuckigh tractaet* (1667). Het

"ghemeen ghebruyck van Spreecken" geeft de doorslag waar het reacties op gelezen of gehoorde woorden betreft. In dezelfde geest zal Spinoza enkele jaren later schrijven: "woorden hebben enkel en alleen krachtens het gebruik een bepaalde betekenis" ; het hangt er maar van af welke verbanden tussen tekens of geluiden enerzijds en dingbeelden anderzijds de "usus" in ons brein heeft vastgelegd. Woorden zijn volgens Meyer "saeckelijcke wesenden" ofwel dingen, die enkel een bepaalde tekenfunctie (niet meer) kunnen verkrijgen krachtens een voorafgaande reële betrekking, in de ontvanger door gewoontevorming aangebracht. "Want geen woorden, zoo sy besonderlijk en afgescheyden worden genomen, en soo men in de beteeckenis daer af onkundigh is, hebben ooyt de denckbeelden (ideae) der dingen, die sy beteecken, in 't verstand konnen voortbrengen." Een en ander houdt in dat de woorden, in plaats van uitdrukkingsmedium, "alleenlijk een oorsaek en aenprickelingh zijn daer door het verstant opgherecht en bewogen wordt... om de denckbeelden, die hy alree in de geest klarelijk en onderscheydelijk van de dingen gevormt heeft... t'aenschouwen, met malkander te verghelijcken en t'ondersoekcken..."

Spinoza hoefde hier in zijn technische verhandelingen niet veel meer aan toe te voegen. Wat wij "uit het gehoor of uit een willekeurig teken" dat ons lichaam aandoet, oppikken, resorteert onder de laagste bevattingwijze die in de wetenschappelijke begripsvorming geen plaats krijgt toebedeeld. Wetenschap wordt slechts gebouwd op onze adequate "gemene noties" ofwel, zoals de *Korte Verhandeling* zegt: "het concept 't welk de ziele heeft van de zaak, zonder

of buyten de woorden." Woorden zijn op zijn hoogst "gedenktekens" die zekere geheugen-coderingen onder spanning brengen en ons aldus aan bepaalde reeds ingevoerde zaken doen denken. "Aldus zal eenieder van de ene op de andere gedachte vallen, naargelang ieders gewoonte de beelden der dingen in het lichaam heeft gerangschikt." o brengt deze moderne antropologie Spinoza tot de buitengewoon paradoxale these "dat het wezen van woorden... enkel wordt geconstitueerd door lichamelijke bewegingen, die allerminst het begrip van denking insluiten."

Met wat ik hier heb geschreven, heb ik u, geachte lezer, dan ook geen enkele gedachte meegedeeld. Ik heb u alleen, zo hoop ik, door visuele tekenen gebracht tot voorstellingen en aldus tot herinnering van wat u al wist. Had Plato dit ook niet voor ogen toen hij zijn beroemde en zo miskende anamnèsis-theorie presenteerde?

Colofon

Taal verscheen in: Wim Klever, *Zicht op Spinoza. Twintig tijdschetsen*, Heuff/Thesis, Amsterdam, 1994, p. 72 – 75

Op 26 april 2010 gepubliceerd op internet

http://www.benedictusdespinoza.nl/lit/Klever_Taal.pdf